Dr. Slavko MIJUŠKOVIĆ

O RIMSKOJ CESTI KROZ BOKU KOTORSKU

Jedan veliki broj stranih i naših naučnika[1]) bavio se proučavanjem, i to najčešće fragmentiranim, Tabula-e Peutingeriana-e, zapravo plana rimskih vojnih cesta iz IV vijeka n. e. Greške i nepreciznosti ove Tabule isticane su dosad više puta. Ali i pored toga što joj se ima štošta primijetiti, ona je ipak uzimana kao izvor od specijalnog interesa za utvrđivanje pravaca rimskih vojnih cesta, kao i za ubiciranje mnogih već davno nestalih rimskih naselja.

Fragment koji je za nas ovdje od interesa odnosi se na označavanje rimske vojne ceste od Cavtata do Budve; taj fragment glasi ovako: *Epitauro XX Resinum XX Vicinium XV Batua.*[2]) Rimske cifre ovdje označavaju razdaljinu između navedenih cestovnih postaja, i to u rimskim miljama (jedna milja = 1.472 m). Prema svim dosadašnjim, bilo stranim ili domaćim interpretatorima ovog fragmenta, navedene postaje u stvari su ovi gradovi: Epidaurus (kasnije Cavtat), Risan, Ulcinj i Budva. Dajući ovakvu interpretaciju gornjeg fragmenta, svi se naučnici slažu u tome da je sastavljač Tabule pogrešno označio odstojanja između postaja, a sem toga da je pogrešno plasirao Ulcinj (Vivinium) između Risna i Budve. Da je i na ovoj relaciji sastavljač Tabule mogao počiniti greške u obilježavanju odstojanja dokaz nam pružaju i takve greške koje se javljaju i između drugih postaja; tako npr. između Budve i Skadra označeno je rastojanje od svega 20 rimskih milja. Ali dok su nam greške u označavanju odstojanja shvatljivije, dotle bi se teško mogla primiti i tvrđenja o pogrešnom redoslijedu u odnosu na nizanje postaja, tako da i kad bi postaja koja se navodi između Resinum-a i Batua-e bila označena sa Ulcinium ili Olcinium, prije bismo, možda, pomislili

[1]) Njihova imena i odgovarajuće radove vidjeti kod: Pavao Butorac, Boka Kotorska od najstarijih vremena do Nemanjića, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split 1926—27, i Antun Mayer, Doprinosi poznavanju rimskih cesta u Dalmaciji, posebni otisak iz Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. LI, Split 1938.

[2]) cfr. Antun Mayer, n. dj., str. 133.

da se radi o nekom drugom lokalitetu, koji također nosi ime poznatog Ulcinja, nego da tvrdimo, i to bez ikakve rezerve, da se baš radi o pogrešnom lociranju ovog grada. Međutim, pošto je sporni lokalitet označen kao Vicinium, nemamo nikakvog razloga za sumnju da se taj lokalitet nalazio na bokeljskoj relaciji primorske rimske vojne magistrale. Ovako stanovište potkrepljuje i činjenica da se na teritoriji Boke i kod ravenskog anonimnog geografa iz VII vijeka pominje jedno naselje pod imenom Buccinium, što je bez sumnje istovjetno sa Vicinium-om.[3])

U tabuli su naselja pobrojena od sjevera prema jugu, dok ih ravenski geograf navodi inversno, i to tako da i kod njega Buccinium dolazi između Resinum-a i Butua-e, što pored činjenice da ovaj posljednji pominje i Decadaron (Kotor), koji nije naznačen u Tabuli, upućuje na to da je on, iako je možda koristio i Tabulu kao izvor, ipak i drugim putem dolazio do obavještenja prilikom svog rada, pa je nesumnjivo da bi on, grešku, kada bi je sastavljač Tabule i počinio u lociranju Ulcinja, ispravio, a ne potvrdio. To što se ni u Tabuli ni kod ravenskog geografa ne navodi Ulcinj, ne može biti podloga da se po svaku cijenu kategorički utvrdi da se nazivi Vicinium i Buccinium odnose na Ulcinj, a ne na jedno naselje u Boki, kojih je inače prema arheološkim indicijama u rimsko doba bilo više. A filološka dedukcija, koja je inače tako često nesigurna kad je u pitanju rješavanje etimologije naziva naselja, ne može biti odlučujuća, a naročito ne kad joj se suprotstavljaju drugi logični argumenti, pa prema tome i eventualna dopuštenost izvođenja naziva Vicinium i Buccinium iz Ulcinium-a ili Olcinium-a može biti zasnovana na pukoj slučajnosti sličnosti ovih za nas dvaju i grafički i sadržajno različitih naziva.

Dok je u nauci dosad bilo usvojeno tvrđenje da je Vicinium iz Tabule ili Buccinium iz spiska ravenskog geografa isto što i ΟΥΛΚΊΝΙΟΥ iz Ptolemejeve geografske karte,[4]) ili Ulcinium iz njene latinske redakcije iz 1490. godine,[5]) ili pak da je Olcinium naziv iz kojeg će derivirati Livijevi Olciniatae[6]) — za šta mi inače mislimo da se, kao i u slučaju Livijevih Risonitae i Agravonitae, radi o inversnom procesu, naime da su od naziva ilirskih plemena postala imena odgovarajućih gradova — dotle se pod nazivom naselja Resinium[7]) iz Tabule, koji naziv na Ptolemejevoj karti varira u ΡΙΖΙΝΟΥ,[8]) podrazumijeva Risan, odnosno isto što i Skilaksov

[3]) Antun Mayer, n. dj., str. 134.
[4]) Ferdo Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1952, str. 105.
[5]) Pavle Mijović, Acruvium — Dekatera — Kotor u svetlu novih arheoloških otkrića, Starinar, knjiga XII—XIV, Beograd 1962—1963, str. 44.
[6]) Titus Livius, Ab Urbe condita, liber XLV, s. 26.
[7]) Antun Mayer, n. dj., str. 133.
[8]) Ferdo Šišić, n. dj., str. 105.

Ῥιζοῦς,[9]) Polibijev Ῥιζών,[10]) Livijev Rhizon[11]) i Plinijev Rhizinium,[12]) što sve — mislimo na ove posljednje četiri varijante — nesumnjivo označava Risan.

Sličnost naziva Resinum iz Tabule i Ῥίζινον iz Ptolemejove karte sa varijantama iz antičkih izvora u kojima se pominje Risan odvratila je proučavaoce kako Tabule tako i Karte i od pretpostavke da se u njima, tj. u Tabuli i Karti, radi možda o nazivu nekog drugog lokaliteta. Naše je uvjerenje da se u Tabula-i Peutingeriana-i uopšte, a u Ptolemejovoj karti na označenom mjestu, ne pominje Risan, već da se pod nazivima Resinium i Ῥίζινον podrazumijeva naselje-postaja Rose na ulazu u Bokokotorski zaliv. Ovakvo tvrđenje će na prvi pogled, naročito s obzirom na značaj Risna u predrimsko i u rimsko vrijeme, mnogima izgledati previše smjelo, pa ćemo baš zbog toga nastojati da ovo naše tvrđenje što podrobnije obrazložimo.

Na prvom mjestu moramo podvući da Tabula Peutingeriana nije geografska karta, na kojoj bi svakako morala figurati sva veća i važnija naselja, već da je to, kako smo već rekli, plan rimskih vojnih cesta, pa je razumljivo što je iz njega mogao izostati i neki značajniji rimski grad ukoliko se nije nalazio na vojnoj magistrali — kao što je to, uostalom, slučaj i sa nekim drugim, od Risna značajnijim, gradovima,[13]) i kao što je, nasuprot tome, razumljivo i to da u ovakvom planu nađemo i neko manje naselje, ako se ono nalazilo na rečenoj magistrali, a naročito ako je služilo kao postaja.

Rose, odnosno Resinum ili Ῥίζινον, bez sumnje su jedno od najstarijih naselja u Boki. S obzirom na geografski i strateški položaj na kome se nalaze. Rose su ne samo u rimsko već i u predrimsko vrijeme morale biti jedno značajnije naselje, tako da su do datuma njihovog porušenja, 840. godine,[14]) morale imati za sobom i više vijekova života, pa je sasvim sigurno da bi arheološka iskopavanja na odgovarajućem terenu pružila o tome nepobitne dokaze.

Sem raznovrsnog: odbrambenog, upravnog, pomorsko-trgovačkog, carinskog i sanitarnog značaja, koji će obnovljene Rose imati u srednjem vijeku, a i kasnije sve negdje do sredine prošlog vijeka,[15])

[9]) cfr. Giuseppe Gelcich, Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro, Zara, 1880, str. 2.

[10]) Ludovicus Dindorfius, Polybii Historia, vol. I, Lipsiae, MDCCCLXVI, str. 132.

[11]) Titus Livius, n. dj., liber XLV, s. 26.

[12]) Farlati — Coleti, Illyricum Sacrum, Tomus VI, str. 410.

[13]) Antun Mayer, n. dj., str. 135.

[14]) Konstantin Porfirogenet, De administrando imperio, y Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Volumen, VII, str. 342, 344 i 347.

[15]) Vidjeti naše radove: Iz arhive lučkog kapetana u Rosama, VI i VII Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru; Osnivanje i djelovanje pomorsko-zdravstvenih ustanova u Boki Kotorskoj, Zbornik radova X gaučnog sastan-

u vrijeme Rimskog carstva one su svakako imale i jedan posebni značaj, jer su predstavljale i specifičnu postaju na jednom dijelu rimske vojne magistrale. Naime, i kad ne bi postojale neke indicije — koje bi sa ne mnogo istraživačkog truda arheologa svakako postale nepobitni argumenat — o postojanju rimske ceste koja je od Rosa, Luštičkim poluostrvom, pa preko jednog naselja negdje u Grbaljskom polju, možda baš Vicinium-a iz Tabula-e Peutingeriana-e, vodila za Budvu i dalje prema Skadru, te i kad ne bismo iz nekih izvora znali da se lokalitet na Rosama suprotnoj obali nazivao Trajectus, ipak bi nas i najpovršnije poznavanje konfiguracije Boke Kotorske samo po sebi odvratilo i od pomisli da bi Rimljani svoju primorsku jadransku vojnu cestu na relaciji Boke mogli provesti takvim odugovlačenjem i vijuganjem što bi izazvalo njeno provođenje kroz današnju hercegnovsku rivijeru, pa preko Kamenara, Morinja, Risna, Perasta, Kotora, brda Trojice pa dalje, lovćenskim padinama,[16]) do Budve, kako su je zamišljali svi oni naučnici koji su se na bokeljsku relaciju rimske ceste osvrtali, očito zavedeni pogrešnim interpretiranjem Tabula-e Peutingeriana-e. Neki od ovih naučnika, koji su se bavili problemima lociranja Acruvium-a, ne nalazeći ovaj grad u planu rimske ceste, koja je, kako su je oni zamišljali, morala prolaziti preko terena današnjeg Kotora, koristili su ovu činjenicu kao jedan od argumenata za svoju tezu da se Acruvium nije nalazio na mjestu današnjeg Kotora.[17])

Evans, koji je vršio detaljna arheološka istraživanja u Boki, naročito u Risnu, ne našavši na zamišljenoj trasi nikakvih tragova rimske ceste, bio je sklon da vjeruje da Rimljani nijesu takvu cestu kroz Boku ni provodili.[18]) Rutar, koji je prvi uvidio nemogućnost već opisanog odugovlačenja i vijuganja rimske vojne ceste kroz Boku, pokušao je da to unekoliko ublaži: »Dio velike primorske ceste iz Aquileje u Dyrrachium, koja presjecaše cijelu pokrajinu od sjevera prema jugu, vođaše i kroz Boku Kotorsku. Iz Epidaura (Cavtat) kroz Konavlje dopiraše do gornje Sutorine u Boci. Ali tu neiđaše po dolini mora, kao dandanas do Hercegnovoga, nego okrenivši iz močvarne doline koso preko obronka dopiraše u Dračevicu na ravnici Kameno, te od tuda preko Radmilovića, Bunovića i Milinovi-

---

ka Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, Beograd 1963; Pojava kuge u Orahovcu 1690. godine i Kotorski zdravstveni magistrat, Zbornik radova Instituta za medicinska istraživanja SANU, knjiga 8, Beograd 1960.

[16]) Mayer to pretpostavlja dok kaže: »Ako je točno, da se tragovi rimske ceste vide na obroncima Lovćena...«, Doprinosi poznavanju rimskih cesta..., str. 135.

[17]) Da se Acruvium nije nalazio na mjestu današnjeg Kotora, već negdje kod Trašta ili u Grbaljskom polju, pretpostavljali su i tvrdili, pored ostalih: Pavao Butorac, n. dj., str. 39 i 40; Ivo Stjepčević, Kotor i Grbalj, Split 1941, str. 4—6. Maja Parović—Pešikan, Novi arheološki nalazi u okolini Tivta, Starinar, knjiga XIII—XIV, Beograd 1962—1963, str. 211—217.

[18]) cfr. Butorac, n. dj., str. 37.

ćâ u dragu morinjsku i napokon uz morsku obalu u Rhizonium. Iz Rhizonija vođaše ta cesta put Pirustae te ljutskom (!) dragom u Cataron, a od tada preko sedla sv. Trojice i kroz dolinu Grbalj u Butun, kao još dandanas. Njeki mišljahu (c. Gelcich o. c. pg. 9: »a Castelnuovo e costeggiando il mare a Risano«) da taj put iđaše iz Sutorine čak do mora, a od tuda mimo današnji Ercegnovi, Melinje (!), Baošić i Bijelu kroz Verige, pa opet ovijaše se morinjskom dragom u Rhizonium. Ali već praktična vještina Rimljana protivi se tomu, jerbo po ovoj drugoj crti bila bi cesta iz Sutorine u Risan dva puta duža, nego što je po ovoj crti. Ko poznaje obalu od topaljške (!) pa do morinjske drage, taj će se uvjeriti, da do dana današnjeg još nije bilo dobra puta uz tu obalu«.[19]) Šteta što Rutara nije rukovodio isti kriterijum i u odnosu na relaciju od Risna do Budve, jer ga je baš ta relacija, više nego ona od Cavtata do Risna, morala navesti na traženje drugog izlaza u zamišljanju rimske vojne ceste kroz Boku. Rutar se, kako vidimo, zadovoljio da po svojoj »prvoj crti« skrati samo za dva puta relaciju ceste od Sutorine do Risna, i to bez ikakve stvarne argumentacije, budući da u potkrepu svog tvrđenja navodi samo ovo: »Uz prvu navedenu crtu našlo se jako dosta spomenika već iz kamenog doba, koji zadosta svjedoče, da dolina između Radostaka i Devesile bijaše već prvo vrijeme prelaznim predjelom, jerbo je tu najnaravniji prielaz između Sutorine i Morinja«.[20]) Štaviše, na drugom mjestu on tvrdi (misleći na čitavu relaciju kroz Boku): »... teško je naći prave tragove tog starog puta i možda neće biti nikad moguće sasvim točno opredieliti kuda je vodila ta pruga«.[21])

Što se tragovi rimske ceste kroz Boku dosad nijesu pronašli posljedica je upornog traženja tih tragove prema indicijama pogrešno interpretirane Tabula-e Peutingeriana-e. Dosad se nije ni pomišljalo da bi rimska vojna cesta mogla biti provedena na sasvim drugom pravcu. Da se rimska primorska jadranska magistrala sa Rosama suprotne obale, i to baš sa »locus qui dicitur Traiectus«, nastavljala morskim prevozom do Rosa, a od ovih dalje prema Budvi, na prvom mjestu nam pruža dokaz i sama Tabula Peutingeriana, označavajući razdaljinu od Epidaurus-a do Resinon-a (Rosa) sa 20 rimskih milja (oko 30 kilometara), što otprilike odgovara, dok je razdaljina od Epidaurus-a do Risna više nego dvostruka. Istina, ovom argumentu se može suprotstaviti činjenica da je Tabula često nepouzdana u bilježenju pojedinih rastojanja, ali — zašto bismo u nju sumnjali i onda kad se označeno rastojanje poklapa sa stvarnim? Na drugom mjestu od značaja je činjenica da se Rosama suprotni izvjesni dio obale nazivao Traiectus, denominacija koja sigurno da-

[19]) Simo Rutar, Starine Bokokotorske, Izvješće C. K. Realnog i velikog gimnazija u Kotoru za školsku godinu 1880—81, Zadar 1881, str. 21 i 22.
[20]) Isto, str. 22.
[21]) Isto.

tira iz rimskog doba. Ovaj lokalitet se ovako nalazio na onom dijelu suprotne obale Rosa koji je ovima najbliži, te je tako omogućavao i najkraći morski prevoz, dužine od svega 1.400 m. Ovdje moramo podvući činjenicu da se u Boki Kotorskoj samo lokalitet na Rosama suprotnoj obali nazivao Traiectus. Zabluda je tvrđenje da su se dva lokaliteta u Boki ovako nazivala, naime Prevlaka, koja spaja rt Oštro sa kopnom, i poluostrvo Prevlaka u Tivatskom zalivu. Do ovakvog tvrđenja došlo se pogrešnim prevođenjem riječi prevlaka sa traiectus,[22]) međutim prevlaka u latinskom jeziku odgovara riječi isthmus.

Prva Prevlaka, a to treba naročito podvući, i pored toga što se nalazi na Rosama suprotnoj obali (nešto zapadnije), nema veze sa lokalitetom Traiectus. Ona se prostire na sasvim malom, uzanom i niskom prostoru, zapravo predžbi koja, kako smo već rekli, vezuje rt Oštro sa kopnom. Preko nje, a radi skraćivanja morskog puta, prenosili su se na rukama manji čamci, bilo prilikom ulaska ili izlaska iz Boke, i to oni koji su bili usmjereni u pravcu sjeverno od Boke, odnosno oni koji su dolazeći sa sjevera stizali u Boku, a naročito onda kad je zbog jačeg vjetra bilo otežano isplovljavanje ili uplovljavanje. Takva namjena ove Prevlake na ulazu u Bokokotorski zaliv označena je i na poznatoj Coronelli-jevoj karti sa: Prevlacca cioè luogo per il quale si può trasportare una barca a forza di braccia. Dakle, i ova činjenica dokazuje da ovakva namjena ove predžbe, odnosno prevlake, nema ničeg zajedničkog sa Traiectus-om (trajectus, us, m.), što znači: prevoženje vodenim putem, pa čak i skelu ili brod za prevoženje.

Druga Prevlaka, ona naspram Tivta, prvenstveno je bio naziv za takođe uzani dio kopna koji vezuje poluostrvo koje će u srednjem vijeku dobiti, pored starijeg imena Tombe ili Tomba ili Tumba,[23]) i ime Prevlaka.

Dakle, u Boki su postojali, i danas postoje, dva lokaliteta nazvana Prevlaka; međutim, lokalitet Traiectus koji je pod tim imenom postojao u doba Rima, a i nekoliko vijekova kasnije, nije to ime sačuvao. Sloveni, koji su invadirali ove krajeve negdašnjeg Rimskog carstva, a i Vizantinci, koji će nad ovim krajevima protegnuti svoju vlast, sigurno nijesu imali potrebe za takvim vojnim pokretima koje je u svojim osvajačkim i vladajućim planovima vršilo i zamišljalo Rimsko carstvo, pa je zbog toga rimska vojna magistrala izgubila svoj značaj, a time i lokalitet Traiectus svoju funkciju, pa postepeno i svoje ime.

---

[22]) Ilija Sindik to kategorički tvrdi: »Istim imenom nazvano je ovo poluostrvo i od romanskog stanovništva, jer Trajectus popa Dukljanina znači Prevlaka, bukvalan prevod Trajectus-a«, Komunalno uređenje Kotora od druge polovine XII do početka XV stoleća, Posebna izdanja SANU, knjiga CLXV, Beograd 1950, str. 24.

[23]) Ivo Stjepčević, Prevlaka, Zagreb 1930, str. 2.

Iako prestavši da bude vršilac onih funkcija po kojima je i ime dobio, tj. funkcija masovnog i kontinuiranog prevoženja rimskih vojnika, lokalitet Traiectus će još zadugo sačuvati svoje ime, tako da ćemo ga tako označenog naći i u dva izvora iz dvanaestog vijeka. Prvi je ugovor o miru između Kotorana i Omišana iz 1167. godine. U ovom ugovoru omiški knez Nikola se, pored ostalog, obavezuje kotorskom komesu Viti[24]) da Omišani neće nanositi nikakvu štetu brodovima koji bi bili usmjereni prema Kotoru ako bi na ove naišli na relaciji od Molunta do Traiectus-a, što znači između Molunta i ulaza u Bokokotorski zaliv. U ovoj ispravi fragment koji mi interpretiramo: do *Traiectus*-a glasi: usque Tracti,[25]) što je kod Farlati-ja prepisano: usque Trasti,[26]) što je mnoge istoričare navelo na tumačenje ovog fragmenta sa: do Trašta ili sa: između Molunta i Trašta. Svakako da i forma *usque Tracti* i forma usque Trasti održavaju jezičke greške bilo u odnosu na jednu ili drugu interpretaciju, to jest bilo da se tumači sa: *do Traiectus*-a ili sa: *do Trašta.* Za prvu interpretaciju pravilna latinska forma bi glasila: *usque Traiectum,* a za drugu: *usque Trastas.* Prihvatajući stariji, Lucijev prepis,[27]) u kome stoji *Tracti* umjesto Traiectum, tumačeći to sa do *Traiectus*-a mi se oslanjamo i na činjenicu što je u slučaju gornjeg ugovora sasvim logično da je granična tačka u pomenutoj obavezi Omišana Traiectus, odnosno ulaz u Bokokotorski zaliv, a nikako ne Trašte, jer bi na relaciji od ulaska u Boku do Trašta svako ingeriranje Omišana predstavljalo direktnu povredu kotorskih, odnosno bokeljskih teritorijalnih voda, o čemu se — a naročito prema drugim obavezama Omišana koje se rezimiraju u: »... ab hodierna die nos et nostri successores vobiscum et vestris successoribus puram et rectam pacem habemus absque dolo ad nonam generationem« — ne može ni pomišljati.

Drugi pomen Traiectus-a, takođe iz XII vijeka, nalazi se u Hronici Popa Dukljanina. Ovaj pomen je vezan uz sinovca kralja Prelimra, Legeta, za koga se kaže da je živeći »in Culfo de Cattaro, in loco qui Traiectus dicitur« sagradio tvrđavu i rezidenciju.[28])

Mnogi naši istoričari, pa čak i Ivo Stjepčević, koji je napisao iscrpnu i uspjelu monografiju o Prevlaci naspram Tivta,[29]) tvrde da je Dukljaninov »locus qui Traiectus dicitur« pomenuta Prevlaka.

---

[24]) U dokumentu stoji »Vicecomiti Catharino«, međutim radi se svakako o grešci pisara, jer treba da stoji »Vitae, comiti Catharino«. O ispravci ove greške vidjeti: Jovan J. Martinović, Iz kotorskih isprava XII vijeka, XIII Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, Kotor 1965, str. 149—152.

[25]) Lucius Inscriptiones Dalmaticae, addenda vel corrigenda in opere de Regno Dalmatiae et Croatiae, Venetiis 1673, n. 60.

[26]) Farlati — Coleti, n. dj., Tomus VI, str. 434.

[27]) Vidi napomenu br. 25.

[28]) Ferdo Šišić, Letopis Popa Dukljanina, Posebna izdanja SAN, knjiga LXVII, Beograd—Zagreb 1928, str. 328 i 329.

[29]) Ivo Stjepčević, Prevlaka; ostalo vidjeti u napomeni 23.

Više nego za ostale, čudno je da ni Stjepčević nije bar pomislio da se pod nazivom Traiectus možda krije neki drugi lokalitet, tim prije što je on, njemu svojstvenim iscrpnim i brižljivim traganjem, utvrdio sve nazive koji se u starijim ispravama javljaju za poluostrvo u Tivatskom bazenu: »Ime se »Prevlaka« javlja u povijesnim ispravama u raznim oblicima: »Prevlacha«, »Preblacha«, »Prienlacha«, »Privilaqua«, »Prielaqua«, »Previlacha«. »Uz ovaj naziv« — tvrdi talje Stjepčević — »sačuvao se i drugi stariji, koji se uporedo sa prvim javlja do u XV vijek. Naziv je taj: Tombe, Tumba, Tomba, a dolazi od grčke riječi »tymbos« ili latinske »tumulus« i znači humak, brežuljak«.[30])

Stjepčević, koji ni u jednom izvoru nije našao da se Prevlaka nazivala i Traiectus, umjesto da Dukljaninovo pričanje o Legatu veže za Prevlaku, morao je i u odnosu na Dukljaninov Traiectus primijeniti isti kriterijum koji je sasvim pravilno primijenio u odnosu na Jiričekovo tvrđenje: »da se na Prevlaci ima tražiti Porfirogenetov dioklijski grad »to Noygráde«, naime da se »tomu protivi okolnost da Prevlaka pod tim imenom nije nigdje označena«.[31])

I činjenica da na Prevlaci naspram Tivta, gdje su vršena u više navrata arheološka iskopavanja, nijesu nađeni nikakvi ostaci Legetove tvrđave, već samo tvrđave koju će mletačke vlasti u Boki podići nešto poslije 1420. godine, ubjedljivo upućuje na to da Prevlaka nije isto što i »locus qui Traiectus dicitur«. Zato, ako smo skloni da povjerujemo Popu Dukljaninu, Legetovu rezidenciju trebalo bi tražiti na sjevernoj obali ulaza u Bokokotorski zaliv.

Dakle, Traiectus koji smo deducirali iz isprave iz 1167. godine i »locus qui Traiectus dicitur« iz Hronike Popa Dukljanina, jasno je, moraju se odnositi na isti lokalitet, kome je i samo ime označavalo i reon postojanja i namjenu, a i logično lokaciju.

Da bi jedan lokalitet dobio tako namjensko ime, kakvo je to Traiectus, svakako moramo, isključiti neko sporadično prevoženje priobalnih stanovnika, i opravdanost tog naziva tražiti u mnogo široj i značajnijoj namjeni; uvjereni smo: u prekomorskom kontinuiranju rimske jadranske vojne ceste od Rosa, odnosno Rosinum-a, koji je naznačen u Tabula-a Peutingeriana-i kao naselje sigurno razvijenije od »locus qui Traiectus dicitur«.

Da se preko Traiectus-a nastavljala rimska vojna magistrala kroz Boku, sem činjenice što u njoj ne figurira Risan, dokazuje i činjenica da u njoj nije naveden ni Acruvium (kasnije Kotor), već Vicinium, koje se naselje možda nalazilo na mjestu gdje neki traže Plinijev Acruvium, u blizini zaliva Trašte ili negdje u Grbaljskom polju. Nama je sasvim jasno što ni Risan ni Acruvium, iako tada si-

[30]) Isto, str. 2.
[31]) Isto, str. 4.

gurno najvažniji gradovi u Boki, ne figuriraju u planu rimske vojne magistrale; uostalom, oni ni danas nijesu označeni na naštoj tek izgrađenoj Jadranskoj magistrali, sa kojom će ih vezivati sporedni krak, koji se upravo dovršava. Koliko li je tek opravdanje imala rimska vojna cesta da prekomorskim prelazom na liniji Traiectus — Rose skrati preko trideset kilometara puta kroz Boku, kad naša današnja, možemo reći, turistička magistrala, koja baš iz svojih glavnih namjenskih razloga to ne bi trebalo da čini, skraćuje trajektom Kamenari — Lepetane, 900 m dugim, svoju bokeljsku relaciju za svega desetak kilometara.

Iz gornjeg našeg izlaganja, a naročito iz našeg zacrtavanja rimske vojne ceste kroz Boku: od Rosa, Luštičkim poluostrvom, pa zatim Grbaljskim poljem do Budve, rezultira da bi Acruvium, da se nalazio na mjestu gdje ga neki naučnici pokušavaju ubicirati, a ne na mjestu današnjeg Kotora, bio i naveden u Tabula-i Peutingeriana-i.

Iako ne želimo da se na ovom mjestu detaljno upuštamo u problem lociranja starog Acruvium-a, ipak smatramo potrebnim da se u prilog našem interpretiranju Tabula-e Peutingeriana-e — pri čemu je tumačenje naziva Resinum sa Rose, a ne sa Risan, svakako glavno pitanje — i na ovom problemu bar parcijalno zadržimo. Da je u Tabula-i Peutingeriana-i pod Rosinum označen Risan, a ne Rose, onda bi Acruvium, koji u vrijeme sastavljanja Tabule svakako postoji kao oppidum civium Romanorum, a koji ne nalazimo prema našoj interpretaciji Tabule na liniji Rose — Budva, morao figurirati u nastavku zamišljene magistrale od Risna prema jugu, odnosno na mjestu današnjeg Kotora. Dakle, činjenica što se Acruvium u Tabuli uopšte ne pominje, sem što osnažuje našu tezu o sasvim drugom pravcu magistrale, pruža i indirektan dokaz o nepostojanju Acruviuma u blizini Trašta ili negdje u Grbaljskom polju, prema tome nema razloga da se on locira negdje izvan današnjeg Kotora, tim prije što o tome da se Acruvium nalazio na mjestu današnjeg Kotora, pored ostalog, postoje i vrlo ubjedljive arheološke indicije,[32]) koje se lako mogu suprotstaviti inače sasvim nepreciznoj i zbrkanoj Ptolemejevoj karti, na kojoj je mjesto označeno sa Ἀκρούιον [33]) bilo i povod za pravljenje pretpostavki, a i za izvođenje zaključaka, o lociranju Acruvium-a izvan današnjeg Kotora.

Dok su se neki pisci zadovoljavali samo pretpostavkama o mjestima na kojima bi mogao biti lociran Acruvium, isključujući mjesto današnjeg Kotora, dotle je Mayer samouvjereno tvrdio da se Acruvium nalazio na teritoriji današnjeg Grblja: »... otkad sam

[32]) Pavle Mijović, n. dj., str. 27—43.
[33]) Ferdo Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme..., str. 105.

g. 1926. dokazao[34]) da je današnje ime Grbalj neposredni nastavak staroga imena Acruvium, točnije Agruvium (s glasom g prema Livijevu Agravonitae), iz čega nužno slijedi, da se ovaj grad nalazio na teritoriji današnjeg Grblja...«.[35]) I na jednom drugom mjestu je Mayer, bez ikakve rezerve, tvrdio to isto u ovoj formi: »Osim toga sam dokazao da Acruvium nije bio na mjestu današnjeg Kotora, kako je to Tomaschek pretpostavljao, nego na području današnje općine Grbalj između Kotora i Budve«.[36])

Isključujući činjenicu da se Acruvium nalazio na mjestu današnjeg Kotora, Mayer negira postojanje na ovom mjestu, ako ne nekog manjeg naselja, a ono svakako nekog većeg, gradskog, rimskog naselja, jer to isključenje eo ipso rezultira iz samog Majerovog lociranja Acruviuma, pošto ako današnji Kotor u rimsko doba nije nosio to ime, onda ne može preostati ništa drugo nego da se izvede zaključak da na terenu današnjeg Kotora nije postojalo nikakvo gradsko naselje, budući da antički pisci, navodeći gradove i značajnija naselja u Boki, pominju samo Acruvium, Risan, Budvu, Vicinium i Rose. Nama je zaista čudno što ovako logična dedukcija, koja se sama po sebi nameće, nije odvratila Mayer-a od upornog insistiranja na lociranje Acruviuma daleko od današnjeg Kotora, a to tim prije što su baš njemu ne samo bili dobro poznati znatni već davno otkriveni arheološki ostaci u Kotoru iz doba Rima, već što je on sam opisao jedan tek 1931. godine otkriveni rimski spomenik u neposrednoj blizini grada, za koji je on kazao da »spada najkasnije u treći vijek posl. Kr.«, a koji spomenik veoma ubjedljivo govori o tadašnjem postojanju na terenu današnjeg Kotora jednog značajnijeg gradskog naselja, budući da se u tom spomeniku, zapravo u nadgrobnom natpisu, govori o gradskom nadljekaru (ἀρχιατρός).[37] Ovaj je spomenik, kad je riječ o dokazivanju karaktera i veličine rimskog naselja koje je postojalo na mjestu današnjeg Kotora, od naročitog značaja, budući da je potpuno sigurno da je otkriven na mjestu gdje je bio i postavljen, što i Mayer ne izbjegava potvrditi: »... ipak mora da je bila (ploča) na svom prvobitnom mjestu, jer se ispod nje našla čovječja lubanja i nešto kosti, a u neposrednoj blizini još tri lubanje«.[38]) Štaviše, Mayer nam pruža i podatak da je ova nadgrobna

---

[34]) Iako ovdje Mayer ne kaže gdje, podrazumijeva se u njegovoj raspravi: Gdje se nalazio stari Acruvium?, Studije iz toponomastike rimske provincije Dalmacije, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. L, str. 85—93, zapravo u prvom njemačkom (nešto kraćem) izdanju ove rasprave, objavljenom 1926. godine pod naslovom »Wo lag das alte Acruvium?«, Indogermanische Forschungen 44, 1926, str. 193-201.

[35]) Antun Mayer, Catarensia, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Vol. 1, str. 98.

[36]) Antun Mayer, Doprinosi poznavanju rimskih cesta..., str. 135.

[37]) Isti, Novo nađeni grčki natpis u Kotoru, preštampano iz Nastavnog vjesnika, st. 5—8, knj. XL, god. 1932, str. 1.

[38]) Isto.

ploča otkrivena na dubini od jednog metra pod zemljom.[39]) Tako ni Mayer, a ni svi ostali naučnici koji dijele Majerovo mišljenje u pogledu lociranja Kotora, nijesu mogli u odnosu na ovaj tako važan spomenik — koji govori da je Kotor, kako i sam Mayer zaključuje: »...imao u rimsko doba opštinske liječnike, takvi su nam za malo gradova rimskog carstva posvjedočeni na natpisima, i to za Benevent, Pisaurum, Aeclanum, Lampsak, Spartu i Pulj u Istri; sada dolazi i Kotor«[40]) — pretpostavljati i tvrditi da je sa nekog drugog mjesta prenesen u Kotor, što inače obično tvrde kad je riječ o drugim rimskim spomenicima nađenim u Kotoru.

Glavni, zapravo jedini argument na kome Mayer zasniva svoje tvrđenje o lociranju Acruviuma negdje u Grblju jeste etimološka veza koju on nalazi između riječi Acruvium i riječi Agravonitae. Livijevo pominjanje Agravonita nalazi se u ovom kontekstu: »Inde (Lucius Ancius, pošto bio je savladan ilirski kralj Gencije) in tres partes Illyricum divisit: unam eam fecit..., tertiam Agravonitas et Rhizonitas et Olciniatas accolasque eorum«.[41]) Neshvatljivo nam je da je Mayer mogao interpretirati ovaj tekst, koji govori o rimskoj podjeli Ilirika, na takav način da je njegov treći dio obuhvatio samo Rišnjane, Akruvljane i Ulcinjane. Od ovakve interpretacije na prvom mjestu ga je morala odvratiti činjenica što mu je ovakav treći dio morao izgledati i previše malen. Sem ove činjenice, druge su mu morale djelovati još ubjedljivije. Sasvim je jasno da se, kad je riječ o podjeli jedne države, kakva je bila Ilirik, u nabrajanju mogli doći u obzir samo veliki regioni, čija su imena mogla biti zamijenjena nazivima ilirskih plemena, ili pak većih skupina tih plemena, pa je zbog toga jasno da pod Agravonitae, Rhizonitae i Olciniatae treba podrazumijevati nazive ilirskih plemena, prema kojima su označavane i oblasti koje su ta plemena naseljavala. Dakle, pod gornjim nabrajanjem treba podrazumijevati tri veće oblasti Ilirika, od kojih oblast koju su naseljavali Rhizonitae svakako nije bila manja od prostora današnje Boke, već, štaviše, vjerujemo da se pleme Rhizonitae prostiralo i izvan njenih granica, sigurno duboko u njeno zaleđe. Plemenski naziv Rhizonitae dao je i ime ne samo njihovom svakako najvećem i najznačajnijem naselju, Risnu, već i čitavom Bokokotorskom zalivu (Ῥιζονικὸς κόλπος). Ova posljednja činjenica nedvosmisleno navodi na to da pod Rhizonitae treba u najmanju ruku podrazumijevati svo stanovništvo Boke. Prema tome, u granicama u kojima su bili naseljeni Rhizonitae nikako ne možemo tražiti i Agravonitae, koji se, kako smo vidjeli, kod Livija posebno navode i u nabrajanju stavljaju prije Rhizonita. Sam redosljed u Livijevom nabrajanju: Agravonitae et Rhizonitae et Olcinatae im-

[39]) Isto.
[40]) Isto, str. 2 i 3.
[41]) Titus Livius, n. dj., liber XLV, s. 26.

perativno zahtjeva da Agravonitae tražimo na sjeveru od Boke, ili bar sjevernije od Risna u slučaju kad bi, kao neki, smatrali da su Rhizonitae samo stanovnici Risna.

Kad je već uzeo navedeni Livijev tekst kao osnovni elemenat svoga zaključka o lokaciji Acruviuma, Mayer-u nije ostalo drugo nego da ćutke pređe preko paradoksa koji u odnosu na njegov zaključak rezultira iz samog tog teksta. Da je Mayer prišao Livijevom navedenom tekstu onako kako sam taj tekst zahtijeva, on bi à priori isključio svaku mogućnost etimološkog vezivanja riječi Acruvium, kao naziva jednog od gradova u Boki, sa pojmom Agravonitae, nazivom ilirskog plemena koje, kako smo već rekli, treba tražiti sjeverno od Boke.

Livijev pomen Agravonita, kao očito ilirskog plemena, jedini je koji nam se sačuvao u antičkim izvorima, pa je zbog toga i jedini što o ovom plemenu možemo zaključiti to da je ono živjelo na sjeveru od Boke, ali bez pobližeg određivanja njegovog teritorijolnog dometa. Ovo, prema Liviju, lociranje plemena Agravonita sjeverno od Boke teško je pobijati izvorima koji govore o lociranju drugih ilirskih plemena na prostoru od Neretve prema Boki, jer su izvori koji nam o tome govore takvi da, čak i u odnosu na najpoznatije i najznačajnije ilirsko pleme Ardieja, dopuštaju lociranje s jedne ili s druge strane Neretve.[42])

Da je Mayer po Livijevim indicijama tražio pleme Agravonita na sjeveru od Boke, tamo bi on našao i daleko srećniju i više moguću filološku vezu između naziva ovog plemena i starog imena jednog lokaliteta čija latinska forma glasi Gravosium (kasnije: Santcta Crux, Santa Croce, Gruž).[43]) Koliko bi ubjedljiva bila njegova etimološka dedukcija Agravontia-e > Gravosium od one na kojoj je on tako uporno i samouvjereno insistirao: Acruvium > Agravonitae. Da je sa svojom filološkom analizom deducirao naziv Gravosium iz pojma Agravonitae, Mayer ne samo što ne bi svoj zaključak doveo u paradoksalni odnos sa ostalim dijelom navedenog Livijevog teksta već bi, štaviše, potvrdio i tačnost Livijevih navoda, kako u odnosu na naziv tako i na lokaciju ilirskog plemena čije nam se ime samo kod njega sačuvalo, a sem toga bi riješio i pitanje etimologije riječi Gravosium, koja riječ, kao ni Acruvium sa Agravonitae, nema nikakve veze sa Crux, iz koje je vjerovatno izveden oblik Gruž.

---

[42]) Fanula Papazoglu, O teritoriji ilirskog plemena Ardieja, Zbornik Filozofskog fakulteta Beogradskog univerziteta, knjiga VII—1, Beograd 1963, str. 73. — U »Pannoniae et Illyrici veteris tabula; ex conatibus geographics Abrahami Ortelii Antverpiani« iz 1590. godine naglašeno je da je neizvjesna teritorija na kojoj je živjelo ilirsko pleme Agravonita: »Loca incertae positions: in Illyria populi: Agravonitae...«.

[43]) Vidjeti Rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika JAZU, sveska 11, str. 484.

U svom opširnom filološkom raspravljanju prilikom izvođenja pojma Agravonitae iz naziva Acruvium Mayer[44]) se sretao sa, za nas, nesavladljivim poteškoćama, u koje je opet upao kada je, htijući bolje poduprijeti svoju tezu, tvrdio: »Natpis koji se nalazi usred polja kod ruševina dukljanske biskupske palače, podignut je nekom Fl(avio) Urso do(mo) Aqr(uvio) — dakle prvom poznatom Grbljaninu — ako je točno čitanje Engleza Munro, koji je našao natpis (Archaelogia LV, 1896, str. 46), a s kojim se slaže i Sticotti (up. str. 193 na n. mj.)«.[45]) Mi, međutim, sem toga što pretpostavljamo da je navedeni natpis u fragmentu Aqr pogrešno prepisan, na što nas navodi inkompatibilnost, zapravo potpuna nemogućnost suglasničke grupe qr, još manje ga možemo prihvatiti kao elemenat kojim se želi poduprijeti mogućnost pojave glasa c u Acruvium-u mjesto glasa g iz Agravonitae, što Mayer ovako pokušava objasniti: »...pa ako nalazimo napisan q pred konsonantom, što je sasvim neobično, to znači da su nastojali istaknuti osobitu kakvoću guturala u ovom ilirskom imenu«,[46]) čime hoće da pravda inače upornu pojavu glasa c u svim antičkim izvorima u kojima se pominje Acruvium, koji je, kad je već mogao biti označen i sa Aqruvium, veoma lako mogao biti i Agruvium, kako bi to htio Mayer radi lakšeg izvođenja pojma Agravonitae iz naziva Acruvium.[47])

Mi se ovdje nećemo opširno zadržavati na dosad u nauci isticanoj argumentaciji u prilog tvrđenja da se Acruvium nalazio na mjestu današnjeg Kotora, već ćemo samo navesti neke novije radove u kojima se ta argumentacija iznosi: Ilija Sindik, Gdje se nalazio Acruvium?, Glasnik Geografskog društva, XXVII, Beograd 1947, str. 117—121; Isti, »A. Mayer, Catarensia«, Istorijski zapisi, sv. 1—2 za 1955. godinu, str. 411—418; Pavle Mijović, Acruvium — Dekatera — Kotor u svetlu novih arheoloških otkrića, Starinar, knjiga XIII—XIV, Beograd 1962—1963, str. 27—47. Ali, smatramo oportunim da se i na ovom mjestu osvrnemo na neka Majerova tvrđenja u vezi sa njegovim mišljenjem o tradiciji imena Acruvium: »Potonja okolnost jasno govori da tradicije o postojanju Askrivija na mjestu današnjeg Kotora u gradu nije bilo«,[48]) a nešto pred ovim: »...pa dok u cijelome Srednjem vijeku nema traga kakvu drugom imenu mjesto Kotora, sredinom 16. vijeka javlja se, istina ni tada u službenim spisima, nego u učenim djelima i u lijepoj knjizi, ime Ascruvium, kako ga pišu cives Ascriviensis. To se prvi put, čini se, nalazi u »Descriptio Ascriviensis urbis per Joannem Bonam de Boliris«.[49]) Uvjeren da je

---

[44]) U već navedenoj raspravi Gdje se nalazio stari Acruvium?, str. 85—93.

[45]) Isto, str. 87.

[46]) Isto.

[47]) Sa ovakvim Majerovim mišljenjem složila se i Maja Parović—Pešikan (n. dj., str. 216).

[48]) A. Mayer, Catarensia, str. 99.

[49]) Isto, str. 98.

pjesnik de Boliris bio prvi koji je, iz humanističkih manira, Kotoru za antičko doba pripisao ime Ascrivium, i to u pjesmi za koju kaže da je spjevana između 1538. i 1551. a objavljena kao prilog u »Povijesti Dubrovnika« od Sirafino-a Razzi 1595. godine u Lucca-i,[50]) Mayer tvrdi: »Romanska tradicija (misli se na tradiciju uopšte, a ne samo na tradiciju Acruviuma) u gradu prekinuta je dakle najkasnije u XV vijeku, kad ni Boličini (de Boliris-ovi) djedovi više nisu za nju znali te je nisu mogli predati svojim unucima«.[51]) Međutim, sama činjenica što će se u doba humanizma kotorski građani nazivati cives Ascriviensis i što će se, kao reminiscencija na negdašnje ime grada, naziv Ascrivium javljati ne samo u „učenim djelima i u lijepoj knjizi« već i u službenim spisima, pa i u geografskim kartama,[52]) i to mnogo ranije nego što će se pojaviti de Boliris-ov spjev, sama po sebi govori da je ta tradicija u Kotoru bila uvijek živa.

Ako je de Boliris-ov spjev i nastao, kako Mayer kaže, između 1538. i 1551. godine, on je objavljen tek 1595. godine, pa bi prema tome tek poslije te godine, ako je de Boliris bio prvi koji je izvršio odgovarajuću mistifikaciju, mogla biti i prihvaćena ta mistifikacija u učenim djelima i u lijepoj književnosti.

Da je samo prelistavao djelo Flaminius-a Cornelius-a Catharus Dalmatiae civitas,[53]) Mayer bi lako izbjegao i pogrešnu pretpostavku da je de Boliris bio prvi koji je Kotoru za antičko vrijeme pripisao ime Acruvium, jer bi u ovom djelu našao objavljenu u cjelosti pjesmu »Ascrivium« kotorskog patricija Ludovika Paskvalija, koja je hronološki starija od de Boliris-ovog spjeva.[54])

Starija od datuma objavljivanja de Boliris-ovog spjeva je i »Rerum Venetarum ab urbe condita ad annum MDLXXXV HISTORIA« mletačkog patricija Petrus-a Iustinianus-a, koja je objavljena 1575. godine prvi, a iste godine i drugi put, što se konstatuje iz izdanja koje je nama bilo pristupačno, a na kome stoji: Nunc ab eodem denuo revisa et rerum memorabilium additione exornata..., Venetis MCLXXV. Ova »Historia« je, bar za starije vrijeme, pa izgleda sve do vremena njenog pisca, u stvari prepis raznih starih mletačkih hronika, kao što je to uočio njen prevodilac na italijanski jezik Gioseffo Horologgi, koji je to istakao i na naslovnoj stranici svog objavljenog prevoda: Historia Venetiana *raccolta* dal clarissimo S. Pietro Giustiniano et tradotta...«. Govoreći, ili bolje, prenoseći tekst jedne starije hronike, o mletačkom napadu na Kotor 1378. godine. Iustinianus u navedenoj svojoj Historia-i kaže: »Cum duo de trignita rostratis navibus ad Catharum oppugnandum, quod olim

[50]) Isto, str. 99.
[51]) Isto, str. 100.
[52]) Pavle Mijović, n. dj., str. 46 i 47.
[53]) Objavljeno: Patavii MDCCLIX.
[54]) Flaminius Cornelius, Catharus..., str. 101—112.

Ascrivium appellabatur, in intima Illyrici maris part situm, Pisanus (Victor) Imperator transcendit«.[55]) Vrlo je vjerovatno da je Iustinianus u nekoj 1378-moj godini savremenoj hronici našao zabilježeno za Kotor »quod olim Ascrivium appellabatur«, ali i ako nije tako, već da je on sam putem nekog drugog saznanja dodao ovaj stari naziv za Kotor, ipak u svakom slučaju otpada činjenica da bi izvor tog njegovog saznanja mogla biti de Boliris-ova pjesma objavljena 1595. godine. Još manje je ova pjesma, kao i ona ranija, tj. Paskvalijev »Ascrivium«, mogla uticati na pojavu imena Ascrivium za Kotor u jednom službenom spisu apelacionog suda u Veroni,[56]) zapravo u jednoj apelacionoj odluci ovog suda mnogo starijeg datuma od 14. jula 1544. godine, kada je registrovana u Kotorskoj kancelariji, a u kojoj, pored ostalog, stoji i ovo: »Proponebatur in testamento cuiusdam Johanis Glavati, civis Ascriviensis...«.[57])

Baš ova pojava imena Ascrivium u jednom zvaničnom spisu, i to stvaranom daleko od Kotora, veoma ubjedljivo govori ne samo o neprekidnosti tradicije u Kotoru već i o širokoj rasprostranjenosti saznanja da su Kotor i Ascrivium u stvari jedno te isto, a to tim prije što nam, i pored naše dedukcije o takvom saznanju, mora baš izgledati čudno što se u jednoj odluci koja je donesena poslije dugog i podrobnog analiziranja odredaba statuta koji nosi naslov »Statuta civitatis Cathari« uopšte pojavljuje ime Ascrivium za Kotor (Catharus, Cattarus). Ali ne samo u ovoj apelacionoj odluci Veroneškog suda, već i u drugim takvim odlukama ovog suda, kao i u odlukama apelacionih sudova u Padovi, Vizenza-i i Treviso-u naizmjenično će se pored Kotora javljati i Ascrivium sve do pada Mletačke Republike.[58])

I predstavnici mletačke vlasti u Kotoru nazivaju sebe — iako, istina, rijetko — rektorima i provizorima Askrivija; tako u jednom prepisu koji je izvršen za vrijeme prve austrijske vladavine u Kotoru (1797—1805) stoji: »Exemplum tractum ex volumine nobilis viri

---

[55]) Str. 105. Na drugom mjestu (str. 454) Justinianus, navodeći imena poginulih zapovjednika galija koje su se u lepantskoj bici (1571. godine) borili u sastavu mletačke flote, pominje i suprakomesa kotorske galije Jerolima Bizantija, za koga kaže da je iz Askrivija (»Hieronymus Byzantius ex Ascrivio«).

[56]) Dukalom od 30. jula 1433. godine bilo je odlučeno da se prizivi u građanskim sporovima protiv odluka kotorskog suda mogu podnositi samo na sudske kolegije, tj. apelacione sudove, Padove, Treviza, Verone i Vičence (Statuta civitatis Cathari, str. 218). Prema tome, ovim dukalom je bila abrogirana odluka kotorskog Velikog vijeća donesena 6. oktobra 1367, dakle u vrijeme kad se Kotor još nalazio u okviru nemanjićke države, koja odluka je određivala da se apelacije u civilnim sporovima podnose kolegijumu pravnika u Rimu ili Peruđi, Bolonji i Padovi (Stat. Cathari, str. 217—222).

[57]) Državni arhiv u Kotoru (DAK) — Sudsko-notarski spisi (SN), knjiga 48, str. 444.

[58]) Na mnogim mjestima u fondu DAK—SN.

Camili Michiel, rectoris ac provisoris (1616—1618). Ascriviensis, existens in offitio Cesarei Regli Tabularii eiusdem civitatis«.[59])

Odbacujući na osnovu izloženog svaku vezu između Agravonita Ascriviuma, kao i promašenu dedukciju iz te zamišljene veze, prema kojoj se grad Acruvium nalazio negdje u Grbaljskom polju, a ne nalazeći ga na Tabuli Peutingerijani, osnažujemo sva dosadašnja tvrđenja prema kojima se ovaj grad nalazio na mjestu današnjeg Kotora, te, prema tome, kao ni Risan, nije se mogao ni nalaziti na rimskoj primorskoj vojnoj magistrali.

Stanovnici Ascriviuma nijesu se, dakle, mogli nazivati Agravonitae, već su se sigurno i u rimsko vrijeme nazivali cives Ascriviensis, ili Acruvienses, ili pak Acrivienses, a oni su, kao i ostali stanovnici današnje Boke Kotorske, sigurno pripadali ilirskom plemenu Rhizonitae.

Već smo istakli da pod Livijevim Agravonitima, Rizonitima i Olciniatima treba podrazumijevati stanovnike svakako triju većih oblasti, od kojih bi prva obuhvatala jedan dio našeg primorja sa izvjesnim zaleđem koji ide na sjeveru od Boke možda sve do Neretve; druga današnju Boku Kotorsku, uključujući Budvu, koju inače Livije u pomenutoj podjeli ne pominje, iz čega se jasno zaključuje da njeno stanovništvo ubraja među »Rhizonitae et accolasque eorum«, i možda čitavu teritoriju do Spiča; a treća prostor od Spiča pa do negdje blizu Skadra, na kojoj bi živjelo pleme Olciniatae, a ne samo stanovnici Ulcinja.

Pošto je, kako smo već naročito naglasili, u našem korigovanju dosadašnjeg tumačenja odgovarajućeg fragmenta Tabula-e Peutingeriana-e, naše interpretiranje naziva Resinum sa Rose bitno u ovom našem radu, smatramo za potrebno da što je moguće više iscrpemo obrazloženje takve interpretacije. Vratićemo se na Ptolelejevu kartu. Na njoj su, za razliku od Tabule, Rose obilježene sa ᶜPΙ6LVOV Još, za razliku od Tabule, Ptolemejeva karta, sem Rosa, bilježi i Risan, i to sa ᶜPLƷΔVΔ Polazeći od uvjerenja i tvrđenja da se na Ptolemejevoj karti oznaka ᶜPL6LVOV odnosi na Risan, a ne na Rose, ni Mayer ni drugi proučavaoci već više puta pomenutog plana rimske vojne ceste, koji su inače nužno bili upućeni i na Ptolemejevu kartu, nijesu se upuštali u objašnjenje činjenice da se baš negdje na mjestu gdje bi trebalo da figurira Risan, ili barem gdje je mnogo prikladnije da figurira nego na mjestu gdje je naveden ᶜPΙ6LVOV (Rose), označen lokalitet ᶜPLƷΔVΔ to je nesumnjivo Risan.

---

[59]) Ovaj prepis smo pronašli u DAK—SN, knj. 79, gdje je naknadno umetnut, i to između listova 484 i 485, u kojima se radi o odgovarajućem predmetu iz 1618. godine. Pomenuti prepis sada nosi signaturu SN 79/484a.

Neki raniji istoričari, kako stoji kod Farlati-a mislili su da je Resinum, odnosno Ῥίγλιον iz Ptolemejeve karte) jedno te isto što i Ῥιζάνα : »Ptolemaeus Diocleae et Scodrae Rhizanam interjecit, quam urbem aliqui putant eamdem esse ac Rhizinium(!)«,[59]) te da je kako oni smatraju, Ptolemej dva puta pomenuo isti grad riječima koje se malo razlikuju: »et Ptolemaeum bis eaddem civitatem vocabulo paululum diverso nominasse existimant«. Farlati, zapravo Coleti, ne slažući se s ovakvim mišljenjima, dodaje: »sed, si retinenda est positio quam idem auctor Rhizanae attribuit inter Diocleam et Scodram, ab Rhizinio (!) cum longe absit, distinqui oportet«.[61]) Iako je pravilno primijetio da treba razlikovati gradove Ῥίγλιον i Ῥιζάνα iz Ptolemejeve karte, pošto su pod ovim oznakama navedena dva mjesta prilično udaljena jedno od drugog, Coleti, koji je, inače, pogrešno označio Ῥίγλιον sa Rhizinium, Plinijevim Risnom, ne rješava ovo pitanje.

Dok Ptolomej na svojoj karti označuje Rose Ῥίγλιον tako da izgleda da se nalaze na otvorenom moru, i to pred Bokokotorskim zalivom, što je inače veoma važno, iako je taj zaliv naopako ucrtan, dotle Risan Ῥιζάνα postavlja nešto unutar kopna, i to tako da figurira negdje iza sredine istočne linije zaliva, pa kad ne bi bio nešto udaljen od obalne linije, mogli bismo reći: baš na pravom mjestu. Što Ptolomej Risan Ῥίγλιον smješta nešto udaljeno od obale i što ga ne navodi među gradovima Δαλματίας παράλιος već među Δαλματίας δὲ πόλεις μεδογειοι sigurno proističe otuda što je u odnosu na Risan upotrijebio Polibija koji kaže da se Risan nalazi udaljen od mora i da je smješten na risanskoj rijeci.[62])

Iako smatramo da su navedene argumentacije dovoljne kao obrazloženje naše interpretacije: Ῥίγλιον odnosno Resinum (iz Tabule) — sa Rose i Ῥιζάνα odnosno Skilaksov Ῥιζοῦς Polibijev Ῥίζων , Livijev Rhizon i Plinijev Rhizinium — za Risan, ipak mislimo da je korisno osvrnuti se i na neke tekstove koje donosi Coleti kad govori o istorijatu risanske episkopije. Dvije papske bule iz godine 591. i 595. koje on donosi, i koje su adresirane prvom poznatom risanskom biskupu, nose intestat »Gregorius« (papa) epscopo Rhiziniensi«. Pošto je i intestat, kao i tekst bula, donesen kurzivom, treba pretpostaviti da rečeni instat nije neki Coleti-jev predmetnuti regest, već da je sastavni dio papske bule, pa pošto u njemu nalazimo riječ Rhiziniensi, treba da to smatramo da se ove dvije bule

[60]) Farlati — Coleti, n. dj., str. 410.
[61]) Isto.
[62]) Ludovicus Dindorfius, Polybii Historia, vol. I, str. 132.

zaista odnose na risanskog episkopa. Poslije ovog prvog risanskog poznatog episkopa, kako kaže Coleti, »... per annos fore septingentos nummus reperitur episcopus Rhiziniensis«. Prvi naredni, poznati, kako Coleti tvrdi, risanski episkop javlja se tek 1271. godine, ali ni on, kao ni svi ostali episkopi koje Coleti svrstava pod risanskim, nabrajajući trinaestoricu od 1271. do 1540. godine, ne nose naziv »episcopus Rhiziniensis«, već Rossanensis, Rosensis ili Rosonensis.[63]) Ali i pored toga što Coleti navodi da »Rhizinium non solum nostris, sed etiam antiquioribus temporibus Rosonum, sive Rosonium appellari«,[64]) ipak docnije distinguira Rhizinium od Rosonum, pa smatra da je risanski episkop, »Rhizinio everso, sedem suam Rosam, seu Rosas, oppidum ad fauces Sinus Rhizonici situm, transtulit«,[65]) te da otuda i dolazi njegov naziv »episcopus Rossanensis, Rosensis ili Rosonensis«. Mi, međutim, smatramo da po razorenju Risna, koje je, po tradiciji, a i po nekim indicijama, moglo uslijediti zbog nekog jakog prirodnog poremećaja baš krajem šestog ili početkom sedmog vijeka, nije uopšte došlo do obnavljanja risanske episkopije, te da je umjesto nje ustanovljena druga sa sjedištem u Rosama, koje su, ponovimo i ovdje, ne samo u starom već i u srednjem vijeku, pa i kasnije, bile mnogo značajnije naselje nego što su to danas. Da se samo radilo o promjeni sjedišta, koje je moglo biti i privremeno, risanski biskup bi bio zadržao naziv »episcopus Rhiziniensis«, te se ne bi tako uporno za period od 1271. do 1540. nazivao »episcopus Rosensis« i sl. I pored toga što se, sem dokumenata koje donosi Coleti, nije sačuvao nikakav drugi materijalni trag bilo episkopije u Risnu ili u Rosama, mi ne možemo sumnjati da su i jedna i druga bar za neko vrijeme stvarno postojale. Kasniji nosioci titule »episcopus Rosensis« vjerovatno su bili samo titularni, budući da su od sredine XIV vijeka Rose sigurno potpadale pod faktičku crkvenu jurisdikciju kotorskog biskupa.

Isto tako kao što činjenica da rimska vojna magistrala nije prolazila preko Risna i Acruviuma, kasnijeg Kotora, rezultira u ispadanju ovih dvaju najvažnijih gradova u Boki iz Tabula-e Peutingeriana-e, druga činjenica, naime prirodno uništenje Risna, koje je svakako uslijedilo prije sastavljanja djela ravenskog anonimnog geografa, objašnjava i ispadanje starog ilirskog grada iz ovog djela.

Da je poslije svoje propasti negdašnji Risan dugo čekao na svoju obnovu dokaz nam pruža i Konstantin Porfirogenet, koji govoreći o saracenskom pustošenju bokeljskih gradova ne pominje među njima Risan, već samo Kotor, Budvu i Rose.[66]) Što su se poslije

[63]) Farlati — Coleti, n. dj., str. 414 i 415.
[64]) Isto, str. 411.
[65]) Isto, str. 415.
[66]) Konstantin Porfirogenet, n. dj., str. 342, 344 i 347.

stradanja iz 840. godine Rose brže obnavljale nego Risan, te zbog toga mogle i da prihvate sjedište episkopa, možda po drugi put, može se shvatiti vjerovatnoćom da najezda Saracena nije prouzrokovala takvo stradanje Rosa kakvo je, kako i predanje govori, izazvao udar prirode koji je doživio Risan.

Sem drugih, svakako i činjenica da su Rose bile sjedište episkopa, i to možda već od početka VII vijeka, a najkasnije počev od 1271, kad se pominje prvi poznati »episcopus Rosensis«, jasno govori o do tada viševjekovnom postojanju i razvijanju ovog naselja-grada, te da je prema tome sasvim prirodno što ga nalazimo na trasi rimskog puta, koji je preko njega prelazio, kao i u djelu ravenskog geografa, koji i da je naveo Risan, koji tada nije postojao, svakako ne bi izostavio iz svog geografskog djela ni Rose. Zbog toga njegov ϵΡιζίνιον[67]) iz grčkog i Rucinium[68]) iz latinskog izvora, kao i Resinium iz Tabula-e Peutingeriana-e i ϵΡίζινον iz Ptolemejeve karte, ne može se drukčije interpretirati nego sa Rose.

Dakle, poslije svestranog i iscrpnog raspravljanja, zaključujemo da fragmenat Tabula-e Peutingeriana-e koji se odnosi na trasu rimske vojne ceste od Cavtata do Budve treba interpretirati *Cavtat — Rose — Vicinum* (rimsko naselje negdje u Grbaljskom polju) *— Budva.*

---

[67]) cfr. A. Mayer, Doprinosi poznavanju rimskih cesta..., str. 134.
[68]) Isto.